

УДК 316.6+316.477

Лариса Березовська

КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

У кожної людини є особистісна концепція, таланти, спонукання, мотиви і цінності, якими вона не може поступитися, здійснюючи вибір кар'єри. Життєвий досвід формує у кожної людини певну систему ціннісних орієнтацій, соціальних установок стосовно кар'єри і роботи загалом. Тому в професійному плані суб'єкт розглядається й описується через систему його диспозицій, ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів та інших соціально зумовлених спонукань до діяльності. Є певний сенс, який людина хоче реалізувати при виборі та здійсненні своєї кар'єри. Важливими є індивідуальні поєднання і послідовність атитюдів, що пов'язані з досвідом і активністю особистості у сфері роботи впродовж усього життя.

Одним із важливих періодів розвитку кар'єрних орієнтацій є період навчання у вищому навчальному закладі, коли відбувається активний процес постановки кар'єрних цілей і розробки планів. Для даного етапу характерним є набуття конкретних уявлень, пов'язаних із професійним і особистісним майбутнім, із вимогами, що пред'являються конкретною професією.

В останні роки досить детально вивчені особливості різних аспектів становлення кар'єрних орієнтацій студентів. Розглядався кар'єрний і професійний розвиток майбутніх практичних психологів (В. Фомічова, К. Міхно, М. Сурякова). Вивчалися питання формування «образу кар'єри» та «образу професійного майбутнього» професійних психологів (І. Панкратова, А. Курденко). Досліджувалися особливості кар'єрних орієнтацій студентів-випускників, які обирають спеціалізацію психолога-тренера (А. Книш), студентів економічних спеціальностей (О. Скориніна-Погребна), студентів-психологів, студентів референтів-перекладачів та студентів-провізорів (І. Головнєва, Н. Гога), майбутніх юристів (Р. Каламаж), гендерні особливості студентів (В. Гупаловська). Однак питання особливостей кар'єрних уявлень та очікувань студентів інших спеціальностей залишилися поза увагою дослідників.

Метою статті є визначення особливостей кар'єрних орієнтацій студентів різних напрямів підготовки, взаємозв'язків кар'єрних орієнтацій та індивідуальних особливостей.

На думку дослідників, кар'єра означає успішне просування в області суспільної, службової, наукової та іншої діяльності, рід занять, професію. Виділяють три напрями кар'єри, до яких відносяться: професійний, внутрішньоорганізаційний та організаційний [5].

Американський фахівець з управління М. Драйвер виокремив такі види кар'єри: лінійна, стабільна, спіральна, короткочасна, платоподібна, кар'єра, що знижується (низхідна) [5].

У питанні дослідження майбутньої кар'єри студентів актуальним є розгляд кар'єрних орієнтацій особистості. Поняття «кар'єрна орієнтація» виникло в американській психології та засноване на концепції «якорів кар'єри» Е. Шейна. На думку Е. Шейна, «кар'єрні якорі» – це ряд уявлень співробітника про себе, ключові цінності, мотиви, навички, що визначають вибір кар'єри. За допомогою «якорів» можна передбачити, який вид кар'єри найбільше задовольнить людину, оскільки люди намагаються вибрати спосіб життя відповідно до найважливіших для них цінностей.

Е. Шейн виділив вісім таких цінностей («кар'єрних якорів»): техніко-функціональний якор («професійна компетентність»); загальне керівництво («менеджмент»); самостійність і незалежність («автономія»); почуття безпеки та стабільність («стабільність роботи» і «стабільність місця проживання»); підприємницька жилка («підприємництво»); прагнення бути корисним і відданість справі («служіння»); випробування сил у чистому виді («виклик»); стиль життя («інтеграція стилів життя») [5].

Існує низка факторів, що впливають на розвиток того чи іншого типу кар'єрної орієнтації. Це психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, нахили, професійна спрямованість, професійна мотивація. Кожна людина має набір особистісних характеристик, концепцію, мотиви, цінності, які визначають вибір кар'єри. У серії кар'єрних рішень людини втілюється її професійна «Я-концепція». Часто відбувається неусвідомлена реалізація людиною своїх кар'єрних орієнтацій [5].

Кар'єрна орієнтація допомагає людині реалізувати себе чи самоактуалізуватися у професійному плані. Це стає можливим, якщо професія обирається відповідно до власних інтересів і здібностей. У протилежному випадку, коли професійний вибір визначається випадковим фактором чи умовами ситуації (близькість роботи до місця проживання, мода на дану професію, можливість отримати місце по знайомству тощо), людині важко реалізувати власний професійний потенціал.

Дослідження особливостей кар'єрних орієнтацій студентів нами здійснено за такими методиками: вивчення кар'єрних орієнтацій «Якоря кар'єри» Е. Шейна (адаптація В. Чикер і В. Винокурової) [5], діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса [4], вивчення суб'єктивного контролю (інтернальність, екстернальність) [5], вивчення спрямованості особистості (на себе, на взаємодію, на завдання) [1] й опитувальником Дж. Холланда [3]. Отримані дані було оброблено з використанням методів математичної статистики [2].

Опитування проводилося серед 149 студентів Мукачівського державного університету напрямів підготовки «Практична психологія» (27 осіб), «Туризм» (31 особа), «Готельно-ресторанна справа» (32 особи), «Початкова освіта» (30 осіб) та «Музичне мистецтво» (29 осіб). У дослідженні взяли участь студенти початкових курсів (першого, другого), оскільки саме на початкових курсах починають формуватися кар'єрні орієнтації.

Аналіз даних, отриманих за допомогою методики «Якоря кар'єри» Е. Шейна (адаптація В. Чикер і В. Винокурової), дозволив нам виявити кар'єрні орієнтації студентів різних напрямів підготовки (таблиця 1).

Таблиця 1

Кар'єрні орієнтації студентів

Кар'єрні орієнтації	Групи студентів, напрям підготовки				
	ММ, %	ПП, %	ПО, %	Т, %	ГРС, %
«професійна компетентність»	6,9	0	0	0	0
«менеджмент»	10,3	18,6	23,3	16,2	0
«автономія»	0	3,7	0	19,4	12,5
«стабільність»	41,4	37,0	50,0	32,3	37,5
«служіння»	41,4	33,4	20,0	22,5	25,0
«виклик»	0	0	0	3,2	25,0
«інтеграція стилів життя»	0	0	0	0	0
«підприємництво»	0	7,4	6,7	6,4	0

Примітка: ММ – Музичне мистецтво, ПП – Практична психологія, ПО – Початкова освіта, Т – Туризм, ГРС – готельно-ресторанна справа.

Найбільша кількість студентів різних напрямів підготовки обрала такі кар'єрні орієнтації, як «стабільність» і «служіння». Так, 50% опитаних студентів напряму підготовки «Початкова освіта» свою майбутню кар'єру пов'язують із почуттям безпеки та стабільності роботи, місця проживання. Так само значна частина студентів інших напрямів підготовки у своїх кар'єрних спрямуваннях орієнтується на

стабільність роботи та місця проживання. Найменше таких є між студентами напряму підготовки «Туризм».

Кар'єрну орієнтацію «служіння» найбільше обирають студенти напряму підготовки «Музична освіта», їх є 41,4%, тобто вони прагнуть бути корисними людям, відданими справі та роботі на благо людей. Неочікувано найменше (20%) серед студентів напряму підготовки «Початкова освіта» виявлено таких, які бажають здійснити кар'єру «служіння».

У своїй кар'єрі орієнтовані на «менеджмент» студенти 4 напрямів підготовки: «Початкова освіта», «Практична психологія», «Туризм», «Музичне мистецтво». Найбільше їх серед студентів «Початкова освіта», які орієнтовані на інтеграцію зусиль інших людей, повноту відповідальності за кінцевий результат і поєднання різних функцій організації.

Студенти трьох напрямів підготовки («Туризм», «Готельно-ресторанна справа» та «Початкова освіта») у своїй кар'єрі бажають мати автономію та незалежність, тобто спрямовані на кар'єрну орієнтацію «автономія». Найбільше таких студентів серед майбутніх працівників туристичного напряму, які прагнуть звільнитися від організаційних правил, вимог та обмежень.

Чверть опитаних студентів напряму підготовки «Готельно-ресторанна справа» орієнтуються при побудові майбутньої кар'єри на конкуренцію, перемогу над іншими, подолання перешкод, вирішення складних завдань, тобто «виклик».

Деякі студенти трьох напрямів підготовки обирають кар'єрну орієнтацію «підприємництво». Тобто не багато студентів прагнуть створювати щось нове, долати перешкоди, готові до ризику.

Лише окремі студенти – майбутні спеціалісти музичного мистецтва – обирають кар'єрну орієнтацію «професійна компетентність». Очевидно, на початкових курсах навчання студенти ще не знають особливостей майбутньої роботи та не усвідомлюють її практичної значущості.

Отже, найбільша кількість досліджуваних (усі напрями підготовки) мають такі кар'єрні орієнтації, як «стабільність» та «служіння». Студенти 4 напрямів підготовки («Початкова освіта», «Практична психологія», «Туризм», «Музичне мистецтво») у своїй майбутній кар'єрі орієнтовані на «менеджмент». Студенти 3 напрямів підготовки («Туризм», «Готельно-ресторанна справа» та «Початкова освіта») у своїй кар'єрі спрямовані на кар'єрну орієнтацію «автономія». Чверть опитаних студентів напряму підготовки «Готельно-ресторанна справа» орієнтуються на кар'єру «виклик». Деякі студенти трьох напрямів підготовки обирають кар'єрну орієнтацію «підприємництво». Окремі

студенти – майбутні спеціалісти музичного мистецтва – обирають кар'єрну орієнтацію «професійна компетентність».

На кар'єрні орієнтації впливає ряд чинників. Поглиблений аналіз показав деякі відмінності в особистісних характеристиках досліджуваних залежно від кар'єрних орієнтацій.

Так, студенти, що обирають кар'єрну орієнтацію «менеджмент», які у своїй кар'єрі орієнтовані на загальне керівництво, мають реалістичний тип особистості, екстернальний локус контролю, помірно високий рівень мотивації до успіху та спрямовані на себе. Ці студенти володіють високою емоційною стабільністю, орієнтовані на теперішню ситуацію, надають перевагу заняттям із конкретними об'єктами та їх використанню. Вони найбільше мотивовані на успіх, керуються мотивами власного благополуччя, зосереджені на власній персоні та практично не реагують на потреби оточуючих їх людей.

Студенти з кар'єрною орієнтацією «стабільність роботи» та «стабільність місця проживання», що орієнтовані у своїй майбутній кар'єрі на почуття безпеки і стабільність, мають конвенційний тип особистості й інтернальний локус контролю. Вони надають перевагу структурованій діяльності, роботі за інструкціями, певним алгоритмам, мають здібності до переробки конкретної, рутинної, цифрової інформації. Їм притаманні такі риси характеру: консерватизм, підлеглість, залежність. Вони є слабкими організаторами та керівниками, краще працюють на самоті; менш схильні підкорятися тискові (думкам, емоціям та ін.) інших людей.

Досліджувані з кар'єрною орієнтацією «служіння», які у своїх кар'єрних орієнтаціях прагнуть бути корисними і відданими справам, мають соціальний тип особистості та спрямовані на взаємодію. Ці студенти відрізняються виразними соціальними вміннями: вмінням спілкуватися, прагненням до лідерства, потребами в численних соціальних контактах. Вони незалежні від оточуючих, успішно долучаються до обставин, емоційні та чутливі, виявляють зацікавленість до спільної праці, очікують підтримки з боку інших, залежні від групи, не виявляють агресивних тенденцій.

Отже, студентам із різними кар'єрними орієнтаціями притаманні такі особистісні характеристики: студенти, що обирають кар'єрну орієнтацію «менеджмент», мають реалістичний тип особистості, екстернальний локус контролю, помірно високий рівень мотивації до успіху та спрямовані на себе; студенти з кар'єрною орієнтацією «стабільність роботи», «стабільність місця проживання» мають конвенцій-

ний тип особистості й інтернальний локус контролю; досліджувані з кар'єрною орієнтацією «служіння» мають соціальний тип особистості та спрямовані на взаємодію.

На основі кореляційного аналізу виявлено взаємозалежності між кар'єрними орієнтаціями та спрямованістю особистістю, інтернальністю, екстернальністю. Так, кар'єрні орієнтації «менеджмент» та «підприємництво» мають зворотні помірні кореляційні зв'язки зі стратегією на взаємодію. Тобто чим більше буде проявлятися загальне керівництво та підприємницька жилка у студентів, тим менше вони будуть готові до взаємодії, меншою буде потреба у спілкуванні, меншим прагнення підтримувати добрі взаємостосунки.

Менш вираженими є взаємозв'язки кар'єрних орієнтацій «автономія» та «стабільність» за шкалою «екстернальність – інтернальність». А також мають взаємозалежність між кар'єрними орієнтаціями «професійна компетентність», «автономія», «виклик» та стратегією на взаємодію; кар'єрною орієнтацією «менеджмент» та стратегією на себе.

Отже, кар'єрні уявлення студентів мають взаємозв'язки зі стратегіями спрямованості особистості, екстернальністю / інтернальністю. Зі стратегією на взаємодію пов'язані такі кар'єрні орієнтації, як «професійна компетентність», «менеджмент», «автономія», «виклик», «підприємництво». Стратегія на себе має зв'язки з кар'єрною орієнтацією «менеджмент». З екстернальністю / інтернальністю взаємозалежні кар'єрні орієнтації «автономія» та «стабільність».

Таким чином, студенти різних напрямів підготовки та спеціальностей мають різні кар'єрні орієнтації. Найбільша кількість студентів усіх напрямів підготовки обирає кар'єрні орієнтації «стабільність» та «служіння», дещо менше студентів у кар'єрі орієнтовані на «менеджмент», «автономію», «виклик», «підприємництво» та «професійну компетентність».

Студентам із різними кар'єрними орієнтаціями притаманні певні особистісні характеристики:

- студенти, що обирають кар'єрну орієнтацію «менеджмент», мають реалістичний тип особистості; екстернальний локус контролю; помірно високий рівень мотивації до успіху та спрямованість на себе;
- студенти з кар'єрною орієнтацією «стабільність» (роботи та місця проживання) – конвенційний тип особистості й інтернальний локус контролю;
- досліджувані з кар'єрною орієнтацією «служіння» – соціальний тип особистості та спрямованість на взаємодію.

Визначено взаємозалежності між кар'єрними орієнтаціями й індивідуальними характеристиками особистості. Такі кар'єрні орієнтації,

як «професійна компетентність», «менеджмент», «автономія», «виклик», «підприємництво», пов'язані зі стратегією спрямованості на взаємодію. Кар'єрна орієнтація «менеджмент» пов'язана зі спрямованості особистості на себе. Кар'єрні орієнтації «автономія» та «стабільність» є взаємозалежними із такою характеристикою особистості, як екстернальність / інтернальність.

Отримані результати дослідження кар'єрних орієнтацій приводять нас до висновків, що студенти потребують допомоги психологів із метою узгодження розуміння специфіки напряму підготовки з певної спеціальності, особливостей роботи в певній галузі та кар'єрних уявлень особистості.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на вивчення динаміки змін кар'єрних уявлень студентів на старших курсах навчання, на надання психологічної допомоги студентам із питань побудови майбутньої кар'єри.

Посилання:

1. *Елисеєв, О. П.* Конструктивная технология и психодиагностика личности / *О. П. Елисеєв.* — Псков : Изд-во Псковского областного института усовершенствования учителей, 1994. — С. 143-147.
2. *Наследов, А. Д.* Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учебн. пособ. — 3-е изд., стереотип. / *А. Д. Наследов.* — С.-Пб. : Речь, 2008. — 392 с.
3. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / под ред. *Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова.* — С.-Пб. : Речь, 2001. — С. 45-50.
4. *Райгородский, Д. Я.* Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие / *Д. Я. Райгородский.* — Самара : Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. — С. 626-629.
5. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. *Л. М. Карамушки.* — К. : Фірма «ІНКОС», 2005. — 366 с.

References (transliterated and translated):

1. *Eliseev, O. P.* Konstruktivnaya tehnologiya i psihodiagnostika lichnosti (The constructive technology and psycho-diagnostics of personality). Pskov, 1994. P. 143-147.
2. *Nasledov, A. D.* Matematicheskie metody psihologicheskogo issledovaniya. Analiz i interpretatsiya dannyh : uchebn. posob. (Mathematical methods of psychological research. Analysis and interpretation of data : Tutorial. St. Petersburg, 2008. 392 p.
3. Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noy deyatel'nosti (Workshop on the psychology of management and professional activities) / Ed. by *G. S. Nikiforov, M. A. Dmitrieva, V. M. Snetkov.* St. Petersburg, 2001. P. 45-50.

4. Raygorodskiy, D. Ya. Prakticheskaya psihodiagnostika. Metodiki i testy : uchebnoe posobie (Practical psycho-diagnostics. Procedures and tests : Tutorial). Samara, 1998. P. 626-629.
5. Tekhnolohiyi roboty orhanizatsiynykh psykholohiv : navch. posib. dlya studentiv vyshch. navch. zakl. ta slukhachiv in-tiv pislyadyplom. osvity (Technology of organization psychologists' work : Tutorial for higher schoolstudents and post-graduate students). / Ed. by L. M. Karamushka. Kyiv, 2005. 366 p.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016

Л. Березовская

Карьерные ориентации современных студентов

В статье представлено анализ эмпирических данных исследования карьерных ориентаций студентов. Больше всего студенты выбирают карьерные ориентации «стабильность» и «служение», менее – «менеджмент», «автономия», «вызов», «предпринимательство» и «профессиональная компетентность». Исследовано, что студентам с карьерной ориентацией «менеджмент» присущи реалистический тип личности, экстернальный локус контроля, высокий уровень мотивации к успеху и направленности на себя; с карьерной ориентацией «стабильность» – конвенциональный тип личности и интернальный локус контроля; личностям с карьерной ориентацией «служение» – социальный тип личности и направленность на взаимодействие. Определено, что такие карьерные ориентации, как «профессиональная компетентность», «предпринимательство», «менеджмент», «автономия», «вызов», связаны с направленностью личности на взаимодействие. Карьерная ориентация «менеджмент» имеет взаимосвязи с направленностью на себя. Карьерные ориентации «автономия» и «стабильность» взаимозависимы с такой характеристикой личности, как экстернальность / интернальность.

Ключевые слова: карьерные ориентации, студенты, тип личности, направленность личности, экстернальность и интернальность.

L. Berezovskaya

Career Orientation of Modern Students

The article presents the analysis of empirical research of students' career orientations. The students choose such career orientations as «stability» and «service» most of all and «management», «autonomy», «call», «entrepreneurship» and «professional competence» less. The author studied that students with «management» career orientation are inherent in a realistic type of personality; external locus of control, a high level of moti-

vation to succeed and focus on themselves. Students with «stability» career orientation are inherent in a conventional type of personality and internal locus of control. People with «service» career orientation are inherent in a social type of personality and a focus on the interaction. It was determined that such career orientations as «professional competence», «business», «management», «autonomy», «challenge» are related to the orientation of the person in the interaction. «Management» career orientation has a relationship with the focus on selves. «Autonomy» and «stability» career orientations are connected with such a personality's characteristic as internality / externality.

Key words: career orientation, students, type of personality, personality orientation, externality and internality.

Рецензент – доктор психологічних наук,
професор Т. Д. Щербан